KIK A CSÁNGÓK ÉS HOL LAKNAK?

1. Első feladatunk, hogy pontosan körülhatároljuk: kikről lesz szó e könyvben.

Célszerű ehhez abból kiindulni, ami a köztudatban a csángókról él. Általában hétfalusi, gyímesi, moldvai és bukovinai csángókról szoktunk beszélni.* Erdélyben azonban még több falu lakóit is csángóknak nevezik. Ezeket s a fentebbi négy csoportot, a csángó néven nevezett magyarságot térképre vetítettük (1. sz. térkép), amelyről mindenki láthatja, hogy a csángók azok a falvakban lakó magyarok, akik az összefüggő székely népsziget szomszédságában, vagy közelében, népünk legkeletibb szélein, határainkon belül és kívül, idegenek, szászok, de főleg románok között élnek. Jó irányban tapogatódzunk, ha a csángókat, ami már a térképről is szemünkbe ötlik, a székelységtől elszakadottaknak tartjuk. Ez, a moldvai csángóság északi részének (mint ahogy ezt látni fogjuk) és a szászság közé ékelt barcasági csángók törzsét alkotó, középkori Fehér megye magyarság-töredékének a kivételével a többi csángókra nézve igaz is. Ez az elszakadás ragasztotta a csángó nevet a Bukovinába került s onnan több, a térképen feltüntetett erdélyi faluba visszatelepített székelyekre is, akik pedig ezért igen dohognak, mert azt is érzik a csángóban, az »elszakadóban«, hogy (amit általában

*) Könyvünket még a bukovinaiak visszatelepítése előtt írtuk. Róluk mindvégig is mint „bukovinaiakról” fogunk szólni.

az jelent is) az idegenek között szokásban s nyelvben lassan elmagyartalanodó. S őket ez a vád valóban nem illetheti.

Ha a köztudatban a leírt módon él is a »csángó« jelentése, nem biztos, hogy ez az aránylag újabb keletű szó, mely az irodalomban csak a XVIII. század végén tünt fel (62), eredetileg is ugyanazt jelentette. Összegyüjtöttük egy jegyzetben (136) a csángó szó eredetére és jelentésére vonatkozó véleményeket. Máig sincs megnyugtatóan megmagyarázva, hogy honnan ered s mit jelent a csángó. Azt-e, amit a köztudatban, az elszakadást, vagy amit valószínűbbnek tarthatni, a szokatlanul s ezért kellemetlenül hangzó, hibásnak vélt beszédet, ami szintén velejárója az elszakadásnak, az összefüggő magyarságtól való elszigetelődésnek.

Tekintve, hogy e kérdés nincs eldöntve, maradjunk a köztudat használta értelemnél, mely különben jól a csángók lényegére tapint. Jelen könyv nem akarja a határainkon belül élő csángókat tárgyalni, bár azoknak a többiekkel, különösen keletkezésükben való szoros összefüggése miatt szinte teljesen megismertet velük is. Hogy egykori országunkon belül élnek, némi biztosíték magyarnak maradhatásukra. Elsősorban azokkal a csángókkal foglalkozik e könyv, akik történelmi keleti határainkon, a Kárpátokon túl, nagyobb veszélyben élnek, Bukovinában, Moldvában. Természetesen nem hagyhatjuk figyelmen kívül a többi hasonlósorsú magyarokat másutt sem a Kárpátokon kívül, a románok országában, akiket sohasem neveztünk és nem is fogunk nevezni csángóknak. Mivel azonban ezek maguk nevén nevezése és a többiektől való állandó megkülönböztetése hosszadalmas és bonyolult volna, őket is a »Csángók« cím alá foglaltuk. A csángó szó köztudatban élő értelmét, az elszakadást úgy is fedik s különben is a csángó név napjainkra a Kárpátokon túli magyarság összefoglaló neve lett.

(Egyébként, ha a címben a közönségnek s köztudatnak csángókat mondtunk is, a szövegben a leg-

ritkábban fogunk élni vele. Nem egy gúnynévvel illetett néprészünk megható és szívhezszóló – mint ahogy általában szokásos – tárgyalása e könyv lényege, hanem, amibe az beletartozik, a magyar nép legszélső, keleti, pusztuló szélének kutatása, a Kárpátok gerincén túlra jutott, mára nagyobbára már elkallódott, elveszett magyarság adatainak, nyomainak az összeszedegetése. S ebben a messzejutott magyarságban csak a moldvai magyarságnak a kisebbik, nem székely része, a Románvásár és a Bákó vidéki magyarság nevezi magát csángónak. Ha mondjuk, leginkább csak róla mondjuk, hogy csángó, mert ezzel pontos és éles különbséget tehetünk (emlékezünk rá később, hogy milyen fontos ez) a moldvai magyarság kétféle származású csoportja: a székely és a nem székely (csángó) között.)

2. Ha az előbbiekben elintéztük volna azt, hogy kikről lesz szó, mondjunk el még néhány közismert tényt a később következők könnyebb megértése és bevezetése kedvéért arról a területről, melyen a tőlünk elszakadt magyarok, a Kárpátok keleti gerincén túl éltek s élnek.

Ezen a területen mintegy 600 éve a románok uralkodnak. Természetesen nem elég csak ezt a hatszáz évet átfutnunk gondolatban, hogy tárgyunkat, a Kárpátokon kívüli magyarokat, egy nagyobb történeti keretbe illeszthessük bele. Mikor a románok állami életének első nyomai feltüntek, a magyarok már elhelyezkedtek a Kárpátokon kívül. Távolabbra kell tehát visszamennünk a románoknál a szóbanforgó terület történetében. Legalább addig, amikor a meginduló népvándorlás, a mozgásnak indult barbár népek nyomása alatt a római impérium, Európában legkeletibb tartományából, Dáciából lehátrált a Duna alá. E III–IV. századi római lehúzódás után germán és szláv népek kezdték meg Európa nyugati és középső részén az elhelyezkedésüket. Közben keletről, törökös szervezetű, félelmetes hírű népek törtek előre nyugat felé. Első volt közöttük a hun, s ott volt a sorban utána később a magyar.

Népünk főleg szláv népeket talált útjában a finnugor és törökös népek gyűrűjének elhagyása után, az oroszoktól kezdve mostani hazája területéig. A szelid s az európaiak között legkevesebb politikai tehetséggel megáldott gyér szlávság fölött nem volt nehéz a fegyelmezett, Árpádok vasakarata s politikai okossága által vezetett, két etnikumból összekovácsolt magyarságnak egy hatalmas birodalmat kiépítenie. Ez a birodalom, a magyar királyság volt az első tartós, szervezett uralom mai területünkön.

Velünk még nem ért véget a keleti törökös népek nyugat felé tolulása. Utánunk a XI–XII. században a besenyők és kúnok következtek. S amiképpen mi is fennakadtunk a nyugat felé támadásban az első szervezett népen, a germánságon, úgy akadtak fenn rajtunk is az akkor – kelet felől nézve – első szervezett népen a besenyők és az ő kiszorításuk, felmorzsolásuk után a kúnok. A Kárpátokon ők már csak be-betörni tudtak, de nem átkelni s hont foglalni. Nekik csak a Kárpátok külső lejtője s síksága maradt, a minket érdeklő terület: Moldva és Havaselve, ahogy később nevezték, Ezen a területen is szláv népek éltek elszóródva, lényegesebb politikai hatalom nélkül, mint a miénken. Az oláhságnak még nem volt nyoma ekkor a Duna fölött.

Ez az a legrégibb helyzet, melyet a mai európai tájunkon megrögzíteni kívánunk. A kevésszámú, politikai hatalom nélküli, de a földrajzi nevekben általánosan nyomot hagyó szlávság után és fölött a Dunamedencében a magyar, a Keleti Kárpátokon túl pedig a rokon kún az úr. Körülbelül ettől az időtől kezdve beszélhetünk már magyarokról a Kárpátokon kívül.

Nem kétséges, hogy a kúnok, ha az idő engedte volna, a miénkhez hasonló hatalmat építettek volna mellettünk s most ők lennének a keleti szomszédaink. De ez a rokon nép csakhamar két tűz közé került. Nyugat felől a magyar király épített mind erősebb hadi és emberi övet a keleti népek s az ellene való védekezésre, de energikus természetéből kifolyólag méginkább a meg-

hódítására. A trónörökösnek szervezett magyar törzset, a székelységet, keletre rendelte s talán még a régi török politikai iskola hagyományaként, idegeneket is felhasznált a széleken való hódításra: az 1211-ben megfogadott német lovagrend. Segítségére jött a pápaság és egy friss szerzetesrend, a domonkosok rendje is, mely missziót hirdetett a pogány és schizmatikus népek ellen s kezdett is a magyar király, a legkeletibb római keresztyén hatalmasság segítségével, a legközelebbi pogány nép, a kúnok körében. E nyugati felkészülődés mellett kelet felől a népvándorlás utolsó népe, a tatár indult Európát megtámadni s mi ezzel járt, az útjában levő népeket pusztítani. Ellene nem sokáig tudtak védekezni a kúnok. Több csatavesztés után, mentve, mi menthető volt, meghódoltak a magyar királynak. Felvették a keresztyénséget s mintegy 40.000-en, Kötöny királyuk vezetésével az Alföldre költöztek. Itt lassan megmagyarosodtak, belőlük származnak a Kis- és Nagy-Kúnság magyarjai.

A magyar király nagy hadi és egyházi apparátust mozgathatott meg a kúnok ellen. A hadi elrendezés nyomait még nyomon kisérjük a Kárpátokon kívül s szó kerül majd az 1227-ben alapított kún missziós püspökségről is. IV. Béla már a Kúnország királya címet is viselte s amint Győrffy István a legutolsó királykoronázás idején, 1916-ban írta (146: 479. o.): »Királyunk névleg ma is Kúnország királya s koronázáskor Kúnország zászlós ura most is hordja Kúnország zászlaját«. Bizonyos, hogy ha meg tudott volna maradni az a lendület, mellyel a magyar figyelem a Kárpátok külseje felé fordult, hatalommal és népi terjeszkedéssel magyar területté szerveztük volna Havaselvét és Moldvát. Az Alduna vidékéért, Vidin, vagy régi magyar nevén Bödön tájékán már 1230 körül harcba keveredett II. Endre a bolgár cárral. A magyar király győzött és az Oltig tartó földet szörényi bánság néven formailag is a magyar koronához kapcsolta. 1233-ban már magyar bán, Lukács állt e terület élén, melynek főhelye Szörény

(torony) volt. Ezt a területet, mely némi különállását mindmáig megőrizte, ma a románok Olteniának nevezik, régebben az irodalomban Kis-Oláhország néven emlegették. Fővárosa, Craiova, vagy ahogy Weigand, még sokszor előkerülő német tudós megfigyelése szerint (183: 168. o.) a nyelvjárásban él, Cráieva, szláv szó s annyit jelent, hogy a királyé, a királyhoz tartozó város. Ez a király pedig csak a magyar király lehetett.

A Kárpátokon túl rendezkedő magyar királyságot azonban megakasztotta munkájában a tatárjárás, de talán méginkább a király belső hatalmának csökkenése a XIII. és XIV. századfordulón születő nagybirtokok és hatalmas uraik ellenében. IV. Béla a tatárjárás után, 1247-ben Szörénység és Kúnország védelmét s lakatlan területeinek benépesítését egy katonáskodó szerzetesrendnek, a jeruzsálemi Szent János lovagoknak, a johannitáknak, vagy ahogy magyarul nevezték őket, az ispotályosoknak adta hűbérbe. Magyarokkal, úgy látszik, nem rendelkezett a király a keleti részek ellátására. Kúnország népességében ezidőtájt egyébként nagy változás állott be. A kúnok száma a sok harcban megcsappant. A széltében közlekedő tatárok majd egy századig veszélyeztették még a magyar birodalom széleit. 1343-ban azonban tekintélyes székely sereggel küldte Nagy Lajos az erdélyi vajdát, Laczkfit a tatárok elhajtására a Kárpátokon kívüli részekről. Sikerült is ez a vállalkozás. Ekkor, a tatároktól való megszabadulási után kezdtek kialakulni a Moldvának és Havaselvének elkeresztelt, Kárpátokon kívüli részeken a közben feltünt oláhok vajdaságai.

Az oláhság, amint ez sok vita után nagyjából tisztázódott, a Balkánon alakult ki romanizált pásztornépekből. A Duna felett szórványosan a XII. században jelent meg nyájaival, tömegesen csak a XIII. század elején. Bizánci kultúrájában dominált a délszláv elem, kenézeik, akik vezették, mint maga a kenéz szó és szervezet is, bolgárok lehettek. Ezek legelső hiteles nyoma IV. Béla fentebbi, 1247-iki oklevelében tünt fel.

A Szörénységet János és Farkas kenézségeivel együtt adta a király az ispotályosoknak, csak Litovoj vajda földjét hagyta meg az oláhoknak. Ezt tette az Olton túl, Kúnországban, Szeneszlav vajda birtokával is. Ez a négy kis, magyar királytól függő, népszervezet-féle a magja az oláhok későbbi államiságának.

Ez az államiság akkor kezdett formát ölteni, amikor a Kárpátokon kívül maradt kúnság beolvadását kezdte az oláhságba. Ugy is mondhatjuk, hogy amikor az oláh pásztor tömegekből idegen nép és kultúra beolvadásával politikai nép alakult. A tünet ismert és eléggé általános. A mi ősi finn-ugor törzsünk is török élet és kultúra, szervező erő magába forrasztásával lett magyar néppé. Az olasz renaissanceot a latinságba olvadó germánokkal magyarázzák a németek. Ugyanők Bizánc merevségét abban látják, hogy nem surlódott idegen fajhoz és kultúrához. Az oláhokat először beolvadó délszlávok termékenyítették meg. E megtermékenyítés nyomán keletkeztek a fentebbi első oláh kenézségek. Mikor pedig a beolvadó kúnok vették kezükbe, beolvadva, az oláhok irányítását, a kúnok nagyobb politikai tehetségének megfelelően, erőteljesebb vállalkozás született a dologból: vajdaság. 1324-ben van először szó egy magyar oklevélben a Kún nevű Baszaráb transalpiniai, azaz havaselvi vajdáról. A havaselvi oláh vajdaság kezdetét általában ettől az időtől kezdve szokták számítani. A moldvai vajdaságét pedig a XIV. század negyvenes éveitől, amikor a már Máramarosig felhúzódó oláhok vajdája, Bogdán, Nagy Lajos beleegyezésével, oláhjaival együtt átköltözött a Kárpátokon túlra.

A magyar pártfogás és hűbéruraság alatt kibontakozó oláh vajdaságok megőrizték népük bizánci-szláv kultúráját s keresztyénségét s amiképen a mi római keresztyénségünk a latint tette egyházi és hivatalos nyelvünkké, akkép határozta meg Bizánc is a vajdaságok egyházi és hivatalos nyelvét, a szlavónt, mely a XVI. század első feléig élt az oláh oklevelekben. Az uralkodó

bizánci kultúra mellett azonban, királyaink támogatása és velük érintkező népünk tanítása folytán egy magyar közvetítésű nyugateurópai kultúrréteg is rakódott az oláhságra. Meglátszik ebből pl., hogy az oláhok földhöz kötésében, politikai megszervezésében, európai életre tanításában jelentős szerepet vittünk. Az első oláh oklevelek tanuskodása szerint vérségileg is segítettük szomszédunkat. E könyv lapjain is olvashatunk majd részleteket oklevelekből, melyek szerint magyarok szép számmal voltak a vajdaságok vezetőrétegében. A vajdaságok első fővárosai Argyas, Tergovistye, illetve Moldvabánya, Szucsava, a magyar területek szélein keletkeztek. Az oláh városok jó részét mi alapítottuk, némelyikét a szászok. A városi életben, iparban, kereskedelemben, hadakozásban főleg mi voltunk az oláhok tanítómesterei.

Ilyen istápolás mellett megszilárdult nemsokára az oláh állami lét s területének határai is megállapodtak. Nagy Lajos a szörényi bánság kormányzását is a havaselvi hűbéres vajdára bízta s így vált a Szörénység is Havaselvének, vagy újabb oláh nevén Munteniának alkotó részévé. A két tartomány együtt a tágabban vett Havaselve (Muntenia), majd az Oláhország (részei Kis- és Nagy-Oláhország), latinul a Valachia vagy Vlachia, keletkezésének és Magyarországtól való függésének emlékére pedig az Ungro-V(a)lachia nevet kapta. E neveket könnyebb tájékozódás kedvéért az 1. sz. térképre írtam. Moldva határai a legnagyobb oláh vajda, Mátyás kortársa, Nagy István alatt alakultak ki véglegesen. Nemcsak a mai Moldva volt akkor Moldva néven ismeretes s állt a vajda uralma alatt, hanem a mai Bukovina és Besszarábia is, egy Erdélynél nagyobb és gazdagabb ország.

A Kárpátokon kívüli magyarok keletkezésének és sorsának megértéséhez legfontosabb az itt leírt középkori történeti folyamatok ilymódon való látása. A későbbiek során egy-két részlet még jobban is meg fog világosodni s tisztábban látjuk majd a magyarság nagy

szerepét az oláhok életének elindításában. Most még emeljük ki az oláh történet keret-eseményeit, s azokat a körülményeket, melyek tárgyunk szempontjából fontosak.

Az újkorban a török hódítás teljesen megváltoztatta a Kárpátok vidékén a hatalmi viszonyokat. Oláhország a XV. század elején hódolt be a töröknek, Moldvából e század végén foglalták el Besszarábia alsó végét, Bucsákot a tatárok s a XVI. század elején az egész tartományt a törökök. A magyar királyság a mohácsi csatavesztés után soha sem tudott és gondolt többet a Kárpátokon kívül tenni. A magyar kezdemények, intézmények és alakulatok támogató háttér nélkül pusztulásnak s gyorsabb oláhvá asszimilálódásnak indultak. Annak a magyar kultúrhatásnak, mely addig sokban alakította, tanította az oláhságot, egyszerre végeszakadt. Megszünt ezáltal az oláhság megindult nyugateurópai fejlődése is, kultúrájának, sorsának a bizánci jellemű Balkán s a török hatalom lett az egyedüli irányítója, Mintegy szimbólikus jele e változásnak, hogy a vajdaságok fővárosai tőlünk hátrébb s a Balkánhoz közelébb költöztek át: Bukarestbe és Jászvásárba.

Az oláh vajdákat a török önkényesen jelölte ki s váltogatta. Egyetlen szempontja az volt, hogy ki tud több adót behajtani s pénzt küldeni a portára. Ez a szempont különösen 1711-től kezdve érvényesült, amikor a vajdaságok trónját a konstantinápolyi Fanar nevű kereskedő negyedből való, görög származású kegyenceinek, a hirhedt fanariotáknak adta el a szultán. A vajdaságok, melyek a középkor végére már olyan erős államszervezetekké Váltak, hogy a magyar királlyal, hűbérurukkal is nem egyszer sikeresen szembeszálltak, hűtlenségbe estek, megakasztva minden fejlődési lehetőséget, hihetetlen módon lesüllyedtek. A korlátlan zsákmánylehetőségeket kínáló trón körül ármánykodás és marakodás folyt s a trónt megkaparintók zsarnoksága ráfeszült a népre. Állítólag ez a kor volt az oláh jellemtelenségnek és erkölcstelenségnek is a szülőanyja:

hatalmak ütközőpontjában, lengyelek, oroszok, osztrákok és törökök felé egyaránt ígérgetni voltak kénytelenek a vajdák. S a politikai művészet, de egyúttal az élet egyetlen lehetősége is, az ígéretek be nem váltása volt.

Az urak dolgai alatt az adóbehajtás gyötrelmeitől s olykori török és más ellenséges portyázásoktól eltekintve, tunya elmaradottságban hagyva, csendes vegetálással élt az oláh nép. Száma aránylag csekély volt, XV. és XVI. századi utazók leírása szerint nagy pusztaságokra és lakatlan területekre lehet következtetni a vajdaságokban. Növelte a néptelenséget később a súlyos adók elől Erdélybe szivárgó oláhok tömege. Ezért a vajdáknak már eleitől fogva kimutatható törekvése volt: területeiknek idegenekkel való benépesítése, csalogatással, kiváltságok adásával. S az idegenek, főleg Erdélyből mentek is. Majd még végigkísérjük e folyamatot, most még csak az oláhok területének leírásánál maradva, felhívjuk a figyelmet a Kárpátokon túli földek bőségére, terményeinek, állatainak, ásványainak nagy tömegére, melyet egyöntetűen és egybevágóan hangoztattak az utazók, például Bandinus (3: 170–1. o.) s mely bizonyára igen fontos vonzóerőt gyakorolt az idegenekre.

A termékeny és gazdag földön sokáig nem tudott azonban haladó élet keletkezni. Az oláhság Erdélyben kezdte újkori kultúréletét, a vajdaságokat XVIII. századvégi leírások mint ismeretlen, vad és műveletlen földet tárgyalják. Csak akkor éledt fel e terület, amikor a haldokló török birodalomra a XVIII. század folyamán az orosz és osztrák hatalom erői támadtak. Az egyes oláh tartományok, mint török fennhatóság alatt álló részek, egymásután váltogatták gazdáikat. 1718-ban Ausztria foglalta él vagy húsz évre Kis-Oláhországot, 1774-ben pedig Bukovinára alkudott meg a portával. Ez utóbbi tartomány egészen a világháború végéig osztrák fennhatóság alatt maradt. 1812-ben Oroszország szakította ki Moldvából Besszarábiát. E kavargásban

s a törökök lassú kiszorulásával egyidőben felébredt a Kárpátokon túl is az oláh nacionalizmus, melynek sokáig a legfőbb élesztői az erdélyi oláhok voltak. 1821-től kezdve forradalmak rázták le a fanariótákat s kezdték propagálni az oláhok egyesülését.

Ezután nagyiramú fejlődésnek lehetünk tanui. 1859-ben Moldva és Oláhország közös fejedelmet választott, Cuza Sándort. Két év múlva Franciaország közvetítésére a török is beleegyezett az egyesülésbe. Cuza nagy reformokat indított meg, de nem tudott megbírkózni a régtől fennmaradt rendetlenséggel és szervezetlenséggel. Ezért 1866-ban lemondatták s helyébe a német Hohenzollern-Sigmaringen Károlyt hozták be fejedelemnek. Ez nagy eréllyel s alapossággal látott neki a gazdag, de parlagi ország rendbeszedésének s a külpolitikát is ügyesen intézte. Az 1877-ben kitört orosz-török háborúban az orosz mellé állt, szakított a 400 éves török fennhatósággal s kikiáltotta Románia függetlenségét. A törökök ellen sikeresen harcolt s a békekötésnél, 1788-ban, megkapta Dobrudzsát, de az oroszok végkép elvették tőle Besszarábiát. A berlini kongresszuson az európai hatalmak is elismerték az új országot, melyet 1881-ben törvényhozása királyságnak nyilvánított s fejedelmét I. Károly néven királlyá koronázta.

E gyorsan pérgő események közben a Duna-fejedelemségeket, ahogy a múlt században a két tartományt, Moldvát és Oláhországot összefoglalóan nevezték nálunk, Románia névre keresztelték. (Ennek a területe lett a világháború után Ó-románia, vagy a munkára ideözönlő népünk nyelvén román szóval: Regát.) A partikuláris különbségeket, mint pl. a moldvai oláhok megkülönböztető, magukhasználta nevét, a moldovánt, irtani kezdték. Az oláh szó helyébe, a régi szolgát jelentő rumun meghamisításával, a románt tették, hogy ez is a politikai aspirációkat tápláló római eredetet hirdesse. Lassanként, udvariasságból, a mi irodalmunkban is megjelent az oláh mellett a román, mely napjainkra ki is szorította már az előbbit. Az anachro-

nizmusba esés hibája nélkül azonban nem mondhatjuk az 1859 előtti oláh népre, hogy román. Ezzel csupán irodalmunk, nyelvünk s tudományunk hagyományaihoz ragaszkodunk, amilyen ragaszkodást mivelünk kapcsolatban is, másoknál is helyénvalónak tartunk.

A román állam megalakulását szellemi és gazdasági fellendülés követte, Bukarestben és Jászvásárban egyetemek keletkeztek, hangos és vérmesreményű politizálás folyt az egész országban, kintjárt magyarok tudósításai szerint Románia abban az időben többet fejlődött, mint akármelyik más szomszédja. Nekifogtak a gazdasági erők és természeti kincsek kihasználásának is. Egymásután tárták fel a bányákat, a gazdag olajkutakat, építették a gyárakat, vasutakat, hidakat, szépítették és fejlesztették a városaikat. Bennünket e nagy fellendüléssel kapcsolatban főleg az 1884-ben megindult és több évig tartó magyar-román vámháború érdekel. Románia, ipara fejlesztése érdekében, rendkívül magas vámot rótt a magyar iparcikkekre, a magyar kormány meg viszonzásul a Romániából jövő nyersanyagokra. Ezzel csak Románia járt jól, mert a székely iparosréteg egy része, mely cikkeivel jórészben Romániát látta el, utána ment a kintrekedt piacnak. Így kikerült iparosaink – ebben a középkori városi polgáraink örökösei – növelték a román városi réteget s tanították a román fiatalságot az iparosságra. Erről a székely kivándorlás ismertetésénél lesz majd szó.

Hogy a folyton gazdagodó és dákó-román kontinuitással ügyeskedő Románia, koronájául egy kétségtelenül nagy intenzitású fejlődésnek, miképp valósította meg álmait a világháború végén, mindenki tudja. Csak emlékeztetőül mondjuk el, hogy 1913-ban, a Balkán-háborúban Dél-Dobrudzsát kerítette meg a bolgároktól, a világháború utáni békekonferenciák pedig 1919-ben Magyarországból Erdélyt, Bánságot és a keleti részeket, Ausztriából Bukovinát s Oroszországból Besszarábiát juttatták neki. 1940-ben ezek a könnyen szerzett területek nagyrészben leváltak Romániából:

Besszarábiát és Bukovina fejlét az oroszok szállták meg, bolgár-dobrudzsát a bolgárok szerezték vissza, Erdély-északi fele pedig a miénk lett újra. Az így keletkezett friss határokat is rárajzoltuk az 1. sz. térképre, bár azok ideiglenessége ott, ahol nem veszik figyelembe a népi, közlekedési, gazdasági, történeti s egyéb vonzási körülményeket, kétségtelen.